

Piotr Kaczmarek

"Islam in the Modern World", Seyyed
Hossein NASR, New York 2012 :
[recenzja]

Collectanea Theologica 83/3, 224-228

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

pującej sekularyzacji społeczeństwa polskiego i w poszukiwaniu dróg wyjścia z sytuacji kryzysowych, w jakich znalazły się niektóre wspólnoty kościelne na Zachodzie.

ks. Dariusz Lipiec, Lublin

Seyyed Hossein NASR, *Islam in the Modern World*, HarperCollins Publishers, New York 2012, ss. xxi + 472.

Seyyed Hossein Nasr, profesor studiów islamistycznych w George Washington University, już dawno zdobył światowe uznanie jako specjalista od zagadnień dotyczących islamu. Co ważne, jest ceniony nie tylko przez ośrodki naukowe Zachodu, zwłaszcza Europy i Stanów Zjednoczonych, ale także przez szeroko pojęty Wschód, a więc kulturę w dużej mierze muzułmańską. Czytając dzieła Nasra, spotykamy się nie tylko z dużym bogactwem materiału (opublikował ponad 50 książek), ale także z autorem, który, należąc do przedstawicieli świata muzułmańskiego, operuje jednocześnie pojęciami tradycji Zachodu. Wydaje się, że to właśnie ta bikulturowość stanowi bardzo istotny aspekt jego twórczości, pozwalający nam, ludziom kultury europejskiej i chrześcijańskiej, lepiej pojąć sposób myślenia wyznawcy islamu.

Nasr urodził się w Teheranie, ale od 12. roku życia dorastał w Stanach Zjednoczonych, gdzie zdobył też uniwersyteckie wykształcenie w Harvard University. Wśród wielu dzieł Nasra można wymienić m.in.: *Islam: Religion, History, and Civilization*; *Islamic Philosophy from its Origin to the Present: Philosophy in the Land of Prophecy*; *Islamic Science: An Illustrated Study*; *The Garden of Truth: The Vision and Promise of Sufism, Islam's Mystical Tradition*; *A Young Muslim's Guide to the Modern World* i wiele innych. Polski czytelnik ma do dyspozycji dwie książki tego autora: *Idee i wartości islamu (Ideals and realities of islam)*, tłum. J. Danecki, Warszawa 1988) oraz *Istota islamu (The Heart of Islam)*, tłum. K. Pachniak, Warszawa 2010).

Islam in the Modern World (Islam we współczesnym świecie) zawiera podtytuł, który uszczegóławia zakres omawianego materiału. Pod głównym tytułem czytamy dopisek: *Challenged by the West, Threatened by Fundamentalism, Keeping Faith with Tradition (Poddany wyzwaniu przez Zachód, zagrożony przez fundamentalizm, zachowujący tradycyjną wiarę* – tłum. wszystkich tytułów i podtytułów P.K.). Jak zaznacza autor, islam bardzo często jest opisywany przez przedstawicieli kultury zachodniej z dużą dozą ignorancji. Typowo zachodni punkt widzenia zbyt często nie potrafi wnikać w istotę islamu, a także

objąć całej różnorodności kultury muzułmańskiej, niejednokrotnie sprowadzając islam do zjawisk bardzo skrajnych, tak chętnie rozgłaszanych przez współczesne media (por. s. xvii). Można powiedzieć, że jest to idea przewodnia wielu książek Nasra, który w przekonaniu, że Zachód w dużym uproszczeniu patrzy na świat islamu, sam stara się wyjaśniać własną kulturę i religię bardziej dogłębnie. Tak pisał w innej swojej książce *Istota islamu*: „Książka ma pomóc tym wszystkim ludziom Zachodu, którym bardziej zależy na zrozumieniu prawdziwego islamu i jego relacji z Zachodem, niż na interpretowaniu tej religii poprzez wypaczone wizerunki, którymi tak często ich się karmi” (s. 11).

Przyjrzyjmy się podziałowi tematycznemu i strukturalnemu *Islam in the Modern World*. Omawiana przez nas książka to niewątpliwie opasty tom (ss. xxi+472). Ale tak naprawdę, właściwy tekst zajmuje 280 stron, pozostała zaś część to różnego rodzaju appendiksy (w większości napisane przez autora). Ale najpierw zaprezentujemy sam tekst zasadniczy. Nasr rozpoczyna od pytania zawartego w *Prologu* (s. 1-13): *Czym jest tradycyjny islam?* To wstępne rozważanie ma stanowić tło dla omówienia zagadnień dotyczących współczesnego islamu. Właściwy punkt odniesienia pomaga bowiem łatwiej odróżnić prawdziwą tradycję od tendencji modernistycznych oraz karykatury tradycji, jaką jest fundamentalizm (por. s. 3).

Pierwsza część książki nosi tytuł: *Sporne zagadnienia omawiane w kręgach islamskich* i rozwija pięć szczegółowych kwestii: 1. *Islam w dzisiejszym świecie islamskim* (s. 17-41); 2. *Dżihad* (s. 42-49); 3. *Islamska etyka pracy* (s. 50-61); 4. *Mężczyzna i kobieta z perspektywy islamu* (s. 62-72); 5. *Tradycyjny „Dwu-nasty Imam” szyizmu oraz rzeczywistość szyizmu dzisiaj* (s. 73-86). Nie trzeba być zapewne wielce biegłym w tajnikach islamu, żeby, widząc powyższe zagadnienia, nie przyznać, że istotnie, gdy mówi się dziś o islamie, te właśnie sprawy wręcz z niezwykłą regularnością powracają na wokandy współczesnych debat. Najwięcej emocji wywołuje zapewne pojęcie *dżihadu* („świętej wojny”), która budzi tak wiele kontrowersji w świecie zachodnim, zwłaszcza po tragicznych atakach z 11 września 2001 r. na wieże WTC w Nowym Yorku i innych aktach terrorystycznych ostatnich lat, do których przyznawali się muzułmańscy ekstremiści. Nasr nie unika tych skojarzeń, wyjaśniając jednocześnie, że słowo *dżihad* wywodzi się od źródłosłowa „usiłować”, „starać się”, „dążyć” i dotyczy przede wszystkim walki wewnętrznej człowieka, który stara się pokonać swoje słabości. A zatem kojarzenie tego terminu wyłącznie z pojęciem „świętej wojny” stanowi spore nadużycie i przyczynia się do tego, że islam jest mylnie postrzegany przez Zachód jako „religia miecza” (por. s. 42). Tymczasem, jak zaznacza Nasr, religia islamu determinuje nie tylko życie społeczne, ale także obejmuje osobistą drogę doskonałości człowieka. Dlatego też islam, w którego nazwę wpisane jest

słowo *salam* („pokój”), w swej istocie nie powinien być kojarzony z agresywną i wrogą postawą wobec świata czy konkretnego człowieka. Sens militarny *dżihadu* realizował się głównie w pierwszych wiekach islamu, kiedy następował dynamiczny proces terytorialnej ekspansji muzułmanów. Co również ważne, wiele późniejszych wojen było powodowanych przez czynniki polityczne danej wspólnoty, nie wyrastało zaś z wykładni religii islamu.

Druga część omawianej pozycji nosi tytuł: *Tradycyjny islam i modernizm* i obejmuje tylko dwa rozdziały: 6. *Duchowość islamu* (s. 89-118) oraz 7. „*Rozwój*” *we współczesnym świecie islamu* (s. 119-123). Jak widać, w tej części Nasr poświęca więcej miejsca próbie przedstawienia duchowości religii muzułmańskiej. Autor uznaje za istotne, by w dobie przemian kulturowych obecnego czasu oraz wnikania modernizmu w tak wiele sfer życia społecznego i indywidualnego, zapytać także o właściwe rozumienie duchowości islamu. Może się bowiem okazać, że, parafrazując słowa Hustona Smitha, powstanie religia pozbawiona duchowości (por. s. 89). Po próbie odpowiedzi na pytanie, czym w ogóle jest duchowość, Nasr stara się naszkicować zarys duchowości obecnej na dzisiejszym Zachodzie. Wspomina o procesie rozpadu tradycyjnych form duchowości i coraz większym upadku praktyk religijnych wśród chrześcijan. Przestrzeń religijną Zachodu wypełnia coraz częściej sekularyzm i modernizm. Zauważa się także coraz większy wpływ religii hinduistycznych i buddyzmu. Jak zauważa Nasr, opisane wyżej tendencje wnikają także do muzułmańskiego świata. Negatywne zjawiska w sferze religii wzmocnione są dodatkowo przez ciągle toczące się wojny (Bośnia, Czeczenia, Palestyna, Irak, Afganistan i Kaszmir). Autor wspomina także o „fundamentalizmie islamskim”, który nazywa „drugą stroną monety modernizmu” (s. 107). Samo zjawisko fundamentalizmu jest bardzo złożone, dotyczy bowiem także tych grup, które odżegnują się od jakiegokolwiek duchowości. Dalej Nasr próbuje określić perspektywy duchowości na Zachodzie i w świecie muzułmańskim, jakie mogą rysować się na przyszłość.

Trzecia część książki nosi tytuł: *Napięcia między tradycją, modernizmem i „fundamentalizmem”* i zawiera następujące rozdziały: 8. *Islamska edukacja, filozofia i nauka* (s. 129-148); 9. *Wizja edukacji według islamskich filozofów* (s. 149-162); 10. *Nauczanie filozofii w świetle islamskiego etosu edukacyjnego* (s. 165-187); 11. *Tradycyjna nauka islamska i nauka zachodnia* (s. 188-201); 12. *Islamska sztuka i jej znaczenie we współczesnym świecie* (s. 205-226); 13. *Transformacja architektoniczna w środowisku miejskim w świecie islamu* (s. 228-241); 14. *Podstawy islamskiej architektury, projektowanie miast i współczesne problemy miejskie* (s. 242-255). Jak widzimy już po samych tytułach rozdziałów, kultura islamu jest tu rozważana w trzech wymiarach: edukacji, filozofii i nauki oraz architektury i sztuki. Jak się wydaje, poznanie świata muzułmańskiego właśnie w tych

aspektach jest niezwykle istotne do jego głębszego zrozumienia. Albowiem to, czego człowiek się uczy, w jaką tradycję się wpisuje i w jak ukształtowanej (czy lepiej powiedzieć – zaprojektowanej) przestrzeni się wychowuje, współtworzy jego tożsamość oraz wrażliwość intelektualną i duchową. W części dotyczącej sztuki umieszczono 21 zdjęć, co dobrze obrazuje omawiane tu zagadnienia. Szkoda jedynie, że fotografie są czarno-białe i niezbyt dobrej jakości.

Część czwarta i ostatnia to *Postscriptum*, składające się tylko z jednego rozdziału: 15. *Świat islamski* (s. 259-280). Nasr stara się w tym szkicu określić, jakie tendencje są obecne w muzułmańskim świecie oraz próbuje zdiagnozować trendy dotyczące przyszłości. Autor wraca tutaj jeszcze raz do omawianych wcześniej pojęć: modernizmu, mahdyzmu (muzułmańskiego mesjanizmu), fundamentalizmu i tradycjonalizmu. Wyraża nadzieję, że wszelkie działania rozmaitych grup islamskich będą nakierowane na Boga, pozbywając się jednocześnie zbytnich konotacji politycznych i ekonomicznych. Historia islamu pokazała bowiem, że tylko te działania, które były nakierowane na Bożą wolę i na wieczność, przynosiły korzyść dla serc i dla wiary muzułmanów (por. s. 279-280).

Dalszą część *Islam in the Modern World* zajmują dodatki. Pierwszy appendiks to *Tradycyjne teksty używane w perskich madrasach i pytanie o odrodzenie tradycyjnej edukacji islamskiej* (s. 283-297). Chyba głównym bogactwem tego dodatku jest zestawienie bibliograficzne dla programu edukacji spisane w 1938 r. przez myśliciela o imieniu Mirza Tahir Tunikabuni. Program ten obejmuje całą różnorodność wiedzy muzułmańskiej, od gramatyki, literatury, jurysprudencki po naukę koraniczną, medycynę, matematykę, astronomię i inne. Kolejny appendiks zatytułowany jest: *Współczesna filozofia świata islamskiego* (s. 298-322). Autor przybliży mniej znane aspekty współczesnej filozofii muzułmańskiej, znanej bardziej z okresu wieków średnich i czasu transmisji filozofii starożytnej do średnio-wiecznej Europy. Następny appendiks to: *Zachodnia interpretacja tradycji islamskiej* (s. 323-360). Autor przywołuje tu całą listę nazwisk niektórych badaczy kultury i nauki muzułmańskiej, którzy po okresie II wojny światowej zaczęli głębiej interesować się islamem i z badawczym zapałem opisywać różne jego aspekty. Więcej miejsca poświęca takim autorom jak: Louis Massignon i Henry Corbin. Appendiks IV nosi tytuł: *Islam i niektórzy więksi zachodni tradycjonalisci* (s. 361-402). Także tutaj Nasr prezentuje twórczość wybranych autorów, takich jak: René Guénon, Frithjof Schuon, Titus Burckhardt i Martin Lings. Książkę zamyka spis ilustracji (s. 403-404), zestawienie przypisów (s. 405-454) oraz indeks osób, miejsc i pojęć przywołanych w *Islam in the Modern World*.

Podsumowując, uważam, że ważnym atutem tej książki jest nastawienie autora na czytelnika należącego do kultury zachodniej. Nasr stara się ocalić wartość islamu w oczach Zachodu. Wielokrotnie zarzuca „naszej części świata”, że spoj-

zenie na islam jest bardzo często wypaczone, że kulturę muzułmańską postrzega się przez pryzmat takich zjawisk jak terroryzm i fundamentalizm. Wszechogarniający modernizm dotyka niewątpliwie także muzułmańskiego świata – Nasr ma tego świadomość – ale, jak uważa, należy przywoływać przede wszystkim to, co islam ma w sobie wartościowego. Omawiając kulturę muzułmańską, zwykle sięgamy wstecz, najczęściej do czasów średniowiecza. Nasr rozszerza trochę bardziej ten horyzont, opisując wiele zjawisk współczesnego świata. Jest to islam mniej znany, i jak próbuje przekonać autor, także wart poznania. Pisząc o zjawiskach dokonujących się na Zachodzie, Nasr nie unika pewnych skrótów myślowych, nie zawsze rozróżniając odmienne wyznania chrześcijańskie, zwłaszcza katolicyzm i protestantyzm. Jednak myślę, że czytelnik zachodni może spokojnie „przeskoczyć” tę trudność.

ks. Piotr Kaczmarek, Łowicz

Eugeniusz SAKOWICZ, *Uniwersytet katolicki. Teksty – bibliografia – dokumenty*, Religie Świata – Świat Religii 10, Wydawnictwo Polihymnia, Lublin 2012, ss. 173.

W ramach serii wydawniczej „Religie świata – świat religii”, istniejącej ledwie od kilku lat, a już zasłużonej dla szerzenia wiedzy o religijnym bogactwie ludzkości, formach i treści jej duchowego dziedzictwa, ukazała się praca Eugeniusza S a k o w i c z a, *Uniwersytet katolicki. Teksty – bibliografia – dokumenty*. Autor – teolog, religioznawca, leksykograf, encyklopedysta – jest profesorem na Wydziale Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Pełni wiele funkcji naukowych i społecznych, jest m.in. konsulatorem Rady do Spraw Dialogu Religijnego Konferencji Episkopatu Polski i członkiem Komitetu do Spraw Dialogu z Religiami Niechrześcijańskimi. Jego bogaty dorobek piśmienniczy obejmuje szeroki zakres tematyczny, znany przedstawicielom wymienionych wyżej dziedzin wiedzy i czytelnikom katolickich periodyków naukowych w kraju i za granicą.

Omawiana pozycja składa się – zgodnie z podtytułem – z trzech segmentów. Pierwszego, w którym znajdujemy sześć rozdziałów, opisujących genezę, cele i specyfikę uniwersytetu katolickiego jako miejsca humanizacji społeczeństwa przez pracę naukowo-badawczą, dydaktyczną i wychowawczą. Za nim następuje część poświęcona tożsamości, misji i posłudze uniwersytetu, tak jak zostały one ujęte w Konstytucji apostoelskiej Jana Pawła II, *Ex corde Ecclesiae*. Dalej mamy tekst w języku angielskim, zatytułowany *Mission of the Catholic University To-*